

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ ЕТНОНІМІЯ МАЛОЇ ПРОЗИ

ІВАНА ФРАНКА

У статті проаналізовано літературно-художню етнімію малої прози Івана Франка. З'ясовано поняття етноніма в науковій літературі. Досліджено стилістичні функції етнономіацій у канві художнього тексту.

Ключові слова: літературно-художній етнонім, номінація, контекст твору.

Олеся Сколоздра-Шепитко. ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЭТНОНИМИЯ МАЛОЙ ПРОЗЫ ИВАНА ФРАНКА

В статье проанализированы литературно-художественные этнонимы малой прозы Ивана Франко. Выяснено понятие этнонима в научной литературе. Исследованы стилистические функции этнономинаций в канве художественного текста.

Ключевые слова: литературно-художественный этноним, номинация, контекст произведения.

Olesia Skolozdra-Shepitko. LITERARY ETHNONYMY IN THE IVAN FRANKO'S SMALL PROSAIC WORKS

The article analyzes the literary ethnonymy in the Ivan Franko's small prosaic works. It was found ethnonym concept in scientific literature. The article characterizes function, semantics and connotation of ethnonymy in literary text.

Key words: literary ethnonym, nomination, context of work.

Опис поняття етноніма в науковій літературі належить до актуальних проблем українського та зарубіжного мовознавства. Сьогодні в лінгвістиці закріпився один термін – етнонім, щоправда, навколо нього точаться дискусії, оскільки деякі дослідники вважають, що цим терміном можна іменувати лише назви народів чи етносів. Проте сучасні етноназви часто позначають і наднаціональні, надетнічні людські спільноти (наприклад, слов'яни).

Усі думки дослідників можемо розділити на дві полярні групи. Одні мовознавці вважають, що етноніми – це загальні назви, але тісно пов'язані з власними (Д. Бучко, Ю. Карпенко, Н. Подольська, О. Суперанська, Н. Ткачова). Зокрема у словнику ономастичної термінології Н. Подольська зазначає, що «такий термін за своєю структурою відповідає онімам інших класів, однак він не позначає власних назв» [5, с. 153]. О. Суперанська обґрунтовує апелювативний статус етнонімів, оскільки вони містять значний конотативний потенціал [11, с. 209].

Д. Бучко та Н. Ткачова у «Словнику ономастичної термінології» подають подібну дефініцію: «Етнонім (від гр. *éthnos* «плем'я, народ» + онім) – загальна назва для позначення будь-якого етносу (етнічної групи, племені, народу, національності і т.д.), наприклад: англійці, вірмени, поляки, українці, фіни, чехи; бойки, гуцули, лемки, босняки, герцоговинці та ін. [1, с. 88]. Аналогічне визначення є і в енциклопедії «Українська мова» [3, с. 180]. Як зазначає Ю. Карпенко, «не маючи жодної з головних ознак власних назв, етноніми належать до загальних назв, але таких, що дуже тісно пов'язані з власними діахронно, у своїх генетичних, словотвірних відношеннях» [3, с. 180].

Інші ж дослідники, навпаки, наполягають на тому, що етноніми – специфічні власні назви. О. Стрижак [10], зокрема, відстоює думку, що етноніми – це власні назви. Мовознавець пропонує розрізняти дві науки: етноніміку та етнофороніміку. Етноніміка – це наукова галузь, що вивчає власні назви етносів, тобто етнографічних груп, племен, племінних союзів, народностей, народів, націй, етнічних груп чи суперетносів, кожен із яких розглядається як

одне ціле. Етнофороніміка вивчає етнолексеми, що позначають окремих чи будь-яку кількість представників відповідних етносів в їхніх родокатегоріальних репрезентаціях.

Ж. Масюк зазначає, що «деякі дослідники навіть вважають, що етноніми посідають проміжну позицію між власною і загальною назвою» [4, с. 219].

Справді, важко визначити належність етнонімів до власних чи загальних назв, адже якщо це загальна назва, то чому всі ономастичні термінологічні словники подають дефініцію етноніма? Отже, **етнонім** – це така мовна одиниця, яка перебуває на межі між онімною та апелятивною лексикою та є предметом дослідження ономастики й лексикології.

У сучасній українській лінгвістиці зафіксовано лише поодинокі праці, присвячені дослідженню етнонімів. На жаль, практично нема праць, у яких об'єктом дослідження були б етноніми в художньому тексті, а це надзвичайно цікаве та багатогранне явище. Саме в художньому тексті, як вважає Ж. Масюк [4, с. 219] найбільш доцільно вивчати семантичні нашарування етнонімів, адже тут присутні всі можливості для повної реалізації їхнього конотативного потенціалу. У цьому ракурсі цікаво розглянути літературно-художні етноніми Франкової прози, тому мета статті – дослідити літературно-художні етноніми малої прози письменника за стилістичними функціями.

Як відомо, у художньому тексті етноніми виконують різні функції. Безумовно, обов'язковою функцією для будь-якої етноназви є номінативна. Оскільки етнонім має ознаки оніма та апелятива, то можна стверджувати, що з погляду літературної етноніміки номінація – це: 1) сукупність етнонімів певного твору; 2) мікроконтекст із етнонімами, який безпосередньо складає лексичне оточення етноназви; 3) контекстуальні етноніми.

Апелятивна функція етнонімів у художньому тексті тісно пов'язана з емотивною, тому, можливо, таку функцію варто було б назвати емотивно-апелятивною; оскільки нерідко вибір апеляції залежить від мовленнєвої ситуації (позитивної чи негативної) та ставлення номінатора до номінованого. Якщо письменник прихильно ставиться до іменованих народів, то він обере або нейтральний етнонім, або емоційно забарвлений з допомогою характерних означень-епітетів.

Конотативна функція літературно-художніх етнонімів розкривається через низку асоціативних ланцюжків, які створюють відповідні конотації назв. У канві художнього тексту через синтагматичні зв'язки етнонім може породжувати конотації, що характеризують іменованих за поведінкою, характером, морально-етичними показниками тощо.

Із емотивно-апелятивною функцією тісно пов'язана ідентифікаційно-диференційна. У творчості І. Франка вона насамперед проявляється через опозицію «свій – чужий». Як відомо, бінарна опозиція «свій – чужий», «ми – вони» як у свідомості людини, так і в мові має онтологічний статус, причому «чуже» найчастіше має негативне маркування. Як зазначає Ю. Святюк, в індивідуальній повсякденній свідомості існує тенденція ототожнювати «своїх» з емотивно нейтральною нормою або подавати їх з позитивною оцінкою [6, с. 8].

У канві художнього тексту всі функції літературно-художніх етнонімів взаємопов'язані й нерідко доповнюють одна одну, наприклад, на номінативну нашаровується емотивна, диференційна та характеристична.

Для номінації представників різних етнічних груп І. Франко вживає не лише одну назву, але й загальномовні, стилістичні та контекстуальні синоніми. Наприклад, *русин* («стара назва українського населення Буковини, Галичини та Закарпатської України» [8, т. 8, с. 911]) – *руснак* («діал. русини» [8, т. 8, с. 911]) – *рутенець* («в Австро-Угорській імперії — офіційна назва українського населення Буковини, Галичини та Закарпатської України» [8, т. 8, С. 913]): «Хоч з такою архінімецькою назвою, доктор Бессервіссер – то собі чистої крові **русин** (жирний курсив мій – О. С.-Ш.), навіть типовий **галицький русин** або, коли хоче, **рутенець**» [12, т. 20, с. 57]; «До тих **руснаків** ніякий поступ не доходить, їх ніякий розвій не доторкається, над ними страчена всяка культурна робота» [12, т. 20, с. 22]. Як приклад можна навести також синонімні ряди *поляки* («народ, що становить основне населення Польщі» [8, т. 7, с. 107]) – *польський народ – ляхи* («іст. поляки» [8, т. 4, с. 582]) – *мазури* («велика етнічна група поляків, що живе на північному сході Польщі й говорить одним із діалектів польської мови» [8, т. 4,

с. 596]): «**Поляки** побили його на вулиці...» [12, т. 21, с. 339]; «Як кожний щиро рутенський патріот, відказував (куїдав) – говорили тривіально сусіди) о. Ілія на **ляхів**, хоч розуміється, не мав з ними ближчих зносин, а «**польського**» **народу** зовсім не знав» [12, т. 15, с. 37]; «Що, що, що? Прокляті **мазури!** Чи з'їсти мене хочете з кістками, замордувати живцем?» [12, т. 18, с. 36]; та **мадяри** («те саме, що угорці» [8, т. 4, с. 593]) – **мадярська нація**: «Хто, крім родовитого, расового **мадяра**, може бути таким слугою?» [12, т. 20, с. 26]; «Господи, та се ж був би найтяжчий злочин, поповнений на **мадярській нації**, на чистоті її раси» [12, т. 20, с. 22]; цигани – роми (самоназва циган): „А що ви зробили з тими **циганами?**» [12, т. 16, с. 164]; «Змилуйся, паночку, змилуйся, не гони нас нікуди! Нехай бідні **роми** подихають ще на божім світі» [12, т. 16, с. 159].

У Франковій малій прозі диференційна функція проявляється через опозиції: свій – чужий за національністю, свій – чужий за віросповіданням (контекстуальні етноніми нехрист – мир християнський), свій – чужий за соціальним станом (наприклад, жид – робітник: «І так було, як робітник мовив. Е, стояли тоді жиди о нашу ласку, поводитися з нами не так, як нині, бо самі ще були маленькі, ще, як то кажуть, тільки зачали куштувати шилом патоки» [12, т. 21, с. 8]; «Там-то було надивитися, як жиди скакали коло такої ями, як цмокали, як припадали коло нас, робітників» [12, т. 21, с. 8]; жид – сільський газда: «Чому щастилося жидам, а не щастилося газдам» [12, т. 14, С. 309]).

Опозиція «свій – чужий за національністю» проявляється через протиставлення русин – поляк, русин – жид, русин – маляр. Наприклад, у творі «Герой поневолі» зафіксовано опозицію русин – поляк: «Polska demokratyczna!» – буркотав тим часом Калинович. Ну, а ми з вами русини, то що з нами буде? Ми й демократи, та проте як то нам смакуватиме Polska demokratyczna? От іще й Польски готової нема, а вас, старого, не питали, чи ви поляк, чи русин, а вперли в польську ліберію, ще й рогативку на стару голову настромили» [12, т. 21, с. 336].

У творі «Чиста раса» І. Франко за допомогою етнонімів передає шовіністичні погляди угорця пана З., який вважав малярську расу однією з найкращих. Тут зафіксовано опозиції жид – русин – маляр: «Расовий чоловік, нема що казати, – говорив він (пан З. – О. С.-Ш.), киваючи головою в сторону жида. – Чудово проявляється вся вдача його раси в кожному його поступку, в кожному слові. Та що з того? Ся раса пережила вже своє. То стара, зужита, проржавіла раса... Є в ній зароди цивілізації, та нема того розмаху, тої сили росту, що в нашій, малярській. А се найважніше. Широкий розмах, енергія! Прошу поглянути он на тих дикарів. – Поперед вікна вагонів знов мигнула компанія русинів, мов ключ сірих журавлів у лету на південь. – Тут один позирк вистачить, щоб зрозуміти, що знов інша раса, дика, неспосібна до цивілізації, вимираюча, мов американські індіани при зближенні європейців. До тих руснаків ніякий поступ не доходить, їх ніякий розвій не доторкається, над ними страчена всяка культурна робота. Вони мусять вигинути, та й годі... То мішанина з самих найнужденніших рас, із слов'ян, румунів, циганів і мара знає з чого. чиста раса, пане, в крові грає, як у расового коня. Ех, побачити б вам мойого Яноша! Отсе расовий маляр! Чудо не чоловік. Проживеш день в його товаристві, глядиш на нього збоку, то попросту так тебе щось підносить, душа в тобі росте, кріпшає віра в велику будущину нації, що може видавати такі одиниці» [12, т. 20, с. 22–23].

У цьому уривку можна спостерігати нашарування емотивної й алюзійної функцій на номінативну та диференційну. Емотивна функція проявляється через уживання в мовленні номінатора етнонімів русини, руснаки зі зневажливим відтінком. Алюзійна ж функція полягає в тому, що за допомогою порівняння «мов американські індіани при зближенні європейців» у читача виникає алюзія русинів з індіанцями.

Цікаво простежити, як за допомогою етнонімів автор описує роздвоєність персонажа стосовно національності: «Вихований у старій німецькій школі, напоєний духом бюрократичної субординації, він помалу в суспільних і національних справах ... стратив почуття своєї волі, своєї особистості й окремішності. Він знав, що він із роду русин, – про се говорила його метрика, його урядовий декрет; але в житті се не мало для нього ніякого практичного значення. В канцелярії була мова німецька, дома, у господаря, де він наймав невеличку кавалерську

катиру з двох покоїв, говорено по-польськи; не маючи родини, Калинович навіть свят руських не обходив...Що він – австріяк, чи поляк, чи, може, ще щось інше?...Поляки побили його на вулиці, коли признався, що він русин; русини дивилися на нього криво, коли не захотів підписати програмової заяви Руської ради головної, а то тому, бо, як сам казав, не розумів її» [12, т. 21, с. 338–339].

В іншому уривку етноніми виконують номінативну, ідентифікаційно-диференційну та емотивну функції: «Не кричить, адже я не шваб. – А що ж ти? – Я русин. – Русин? Я також русин. На Русі родився, в Житомирі. Навіть ліпший русин від тебе. А проте я люблю нашу спільну матір Польщу і працюю для її визволення. Кожний свідомий, інтелігентний русин мусить бути польським патріотом. Іди спитай пана Ценглевича, – се також, певно, русин, а як він любить Польщу! – Бо польський шляхтич! – буркнув Калинович. – А ти хам! – накинувся на нього Валігурський. – Русин, що не чує себе поляком, може бути тільки хамом» [12, т. 21, с. 342].

Зафіксовано також контекст, у якому за допомогою відетнонімних прикметників подано характеристику персонажеві: «Постать його справді видавалася типовою, але далеко більш циганською, ніж мадярською. Тільки чорні вуси, загострені, мов два шила і підкручені вгору, і мадярський національний стрій чинили його подібним до мадяра» [12, т. 20, с. 25].

У малій прозі Івана Франка вжито етноніми *русин, руснак, рутенець, жид, жидюга, жидик, жидок, жидова, жиденята, поляк, лях, мазур, німець, австріяк, шваб, бельгієць, циган*, проте найуживанішими виявилися назви для євреїв, яких у творах письменника поіменовано *жидами*. Лексема *жиди* у «Словнику української мови» подана з двома значеннями: 1) заст. те саме, що євреї; 2) образлива назва євреїв [8, т. 2, с. 528]. В етимологічному словнику української мови сказано, що етноніми «жид» і «єврей» походять від різних мов і мають відмінну етимологію [2, с. 196-197]. У «Словарі української мови» не знаходимо етноніма «єврей» чи «гебрей», а лише «жид»: 1) Єврей, жидь, 2) = насек. Ум. Жидок, жидочок, жидун, жидик. Ув. Жидюга. Шевч. Жидяка [7, т. I, с. 483].

У зв'язку з тим, що І. Франко у своїх творах уживає етнонім *жид*, а не сучасне «єврей», його часто звинувачують в антисемітизмі, проте варто зазначити, що в той час, коли жив автор, іншої назви для євреїв, окрім *жид*, не вживали. Зрештою, на етнонім *жид* у творчості І. Франка не завжди нашаровується негативна конотація, оскільки не до всіх євреїв він ставився однаково, про що свідчить його стаття «Мої знайомі жиди» [13], в якій він згадує простих євреїв, які торгували по селах; талановитих єврейських хлопців з Дрогобицької гімназії тощо. Наприклад, ось як І. Франко описує свого гімназійного товариша Ісаака Тігермана: «Це був найкращий математик у нашому класі й ішов через усю гімназію як один із найвизначніших учнів. Це була наскрізь шляхетна натура, щира й поважна у поведінці, при цьому з незвичайно ніжними почуваннями. Ніколи не дозволив він собі на грубий жарт або дотеп, у ньому не було ніякого сліду цинізму...» [13, с. 341]. Стосовно інших учнів-жидів письменник пише: «Між жидами-учнями, що ходили разом зі мною до Дрогобицької гімназії, хоч і не в тому самому класі, були такі, що пізніше здобули добре ймення в мистецтві й науці. Там був Моріц Готліб, пізніший талановитий маляр... Там був Л. Монат, публіцист, що сьогодні проживає у Відні. Там був Лев Штернбах, уже в гімназії чудова дитина філологічних здібностей, теперішній визначний грекест і професор Краківського університету» [13, с. 342].

Позитивний образ єврея маємо і в прозі І. Франка, зокрема варто згадати єврея Лімбаха – розумного та начитаного чоловіка із твору «Гірчичне зерно», Юдку Либача – із твору «Яць Зелепуга», зокрема останній зображений як позитивний персонаж, якому притаманні загальнолюдські цінності.

Усі ці факти свідчать про те, що у творах І. Франка етноніми *жид, жидок, жидівка* не завжди мають негативний відтінок і не завжди виконують емотивну функцію, у багатьох випадках вживання цих номенів – це реалізація номінативної функції, про що свідчать контексти творів, наприклад: «Нагадав собі, як то справно він (Тава – О.С.-Ш.) колись умів ловити оті самі водяні сотворіння, і зараз метнувся розпитувати **жидів**, де і по чому можна би продавати раки. Але що питає про таку тrefну річ, то **жиди** не то що нічого йому не

сказали, а ще й закричали його» [12, т. 18, с. 8]; «А тепер **жид** умер, а **жидівка** продала би скриньку за тані гроші» [12, т. 15, с. 251]; «Була то стара **жидівка**, проста перекупка, що з свого нужденного зарібку удержувала п'ятеро власних дрібних дітей» [12, т. 18, с. 7].

Етнонім **жид** у функції номінації вживають не лише персонажі та автор, але й самі іменовані: «Бідний **жид** прийде до брами, а там слуги, двораки: «Чого хцеши, **жидзе?**» То у них перше слово. А як **жид** скаже: «Мене ту якийсь пан прислав, то зараз спитають: «Що за пан, чого прислав?» А не зуміє **жидок** сказати, то зараз **жида** в карк та й за браму» [12, т. 18, с. 174]; «Я бідний **жид**, відки я маю платити більше?» [12, т. 20, с. 18]; «Ви не хочете кривди старого **жида**» [12, т. 20, с. 21]; «Наш брат **жид** позасідав по кориммах та по шинках, хлопів розпоює та в бабів яйця й масло за дурничку купує і гадає, що вже бог зна яку штуку вдіяв» [12, т. 18, с. 28].

Проте в більшості випадків лексема **жид** має негативний відтінок, про що свідчать контексти творів. Наприклад, у реченнях «А він-таки, – що то **жид**, **собака!** – збрехав! Усі беруть по п'ятнадцять шіток. Одурич мя, **нехрист**, – дур би му ся голови ймив» [12, т. 14, с. 29] для номінації єврея вжито не лише етнонім **жид**, але й лайливі слова **собака**, **нехрист** та прокльон «дур би му ся голови ймив». Уживання поряд з етнонімом **жид** лайливих слів, які створюють ефект градації, зафіксовано і в наступних реченнях: «Віддай ми моє здоров'я, **окаяннику, жиде!** Возьми собі тоту прокляту заробленину!» [12, т. 14, с. 302], «Треба пильно робити, – хоть, бігме, для такого **собаки-жида** не варто би й раз оскарбом дзюбнути. Най знає, як бідному робітникові упривати платню» [12, т. 14, с. 298]; «І того не розумію, пощо ти стріляв до того **жида?** – А пощо **бестія жид** стояв так на самім кіпці, мов остовпілий?» [12, т. 18, с. 176]. У реченні «**Погана, як ніч**, поморщена вже **жидівка** стала за шинквасом, хоч сьогодні задля празника нікого, крім нас, не було в шинку» [12, т. 15, с. 227], на перший погляд, емоційно нейтральна назва **жидівка** вжита зі стилістично зниженим відтінком, про що свідчить порівняння «погана, як ніч».

Емотивну функцію з яскраво вираженим пейоративним відтінком виконують етноніми **жидюга** та **жидова**. Б. Грінченко у «Словарі української мови» поруч із лексемою **жидюга** подає ремарку «згрубіле». Такий негативно забарвлений відтінок слова підтверджує і контекст Франкових творів: «Може де один шріт його задряпнув, кров з нього пустив, а **жидюга** обмазався нею навмисне, – от тобі і усе каліцтво» [12, т. 18, с. 175]; «Щоб ти там закаменів, **жидюго!** – подумав я собі» [12, т. 21, с. 16]; «Вісім шіток денно! І жий же з того, або здихай, або що хоч роби, – **жидюзі** ані ду-ду!» [12, т. 14, с. 292]; «Ню, – каже **жидюга**, – як ні хочесь по дванадцять, – то ні йди!» [12, т. 14, с. 293] та ін.

Щодо етноніма **жидова**, то зі сучасного словотвору знаємо, що словотвірний тип із суфіксом **-в(а)** непродуктивний і до нього належать збірні назви насамперед людей (**братва**, **дітва**, **жінва**, **мужва**, **панва**, **татарва**), але також тварин (**кінва**, **мишва**, **мошва**, **мурашва** та ін.) і неживих предметів (**грошва**). Такі форми мають розмовний характер переважно з негативним забарвленням [9, с. 92]. Про ознаку збірності та негативну конотацію етноніма **жидова** свідчать і контексти: «**Жидова** перлася у Борислав, мов мухи до меду» [12, т. 14, с. 308]; «**Жидова** собі тепер проходиться. Біс би вам голови поскручував!» [12, т. 14, с. 292]. У першому реченні негативну експресію посилює дієслово зі зниженою семантикою «перлася», а в другому – прокльон «біс би вам голови поскручував».

В окремих випадках можна спостерігати нівелювання пейоративності, закладеної в семантику етноніма. Наприклад, у реченні «Чи помана якась учепилася мене з тим **жидюгою?** – воркотав Староміський, але сим разом усміхався зовсім добродушно, коли Гава замовляв тиво» [12, т. 18, с. 17] негативну експресію етноніма **жидюга** нівелює контекст твору.

Варто зазначити, що етноніми з пейоративним відтінком вжито лише в мовленні персонажів у негативній мовленнєвій ситуації. В авторському мовленні зафіксовано етноніми без жодних емоційно забарвлених відтінків.

Етнонім **жидок** на перший погляд – демінутивне утворення від назви **жид**, проте у творах І. Франка зі значенням демінутивності він трапляється рідко. Найчастіше це стилістично нейтральне слово: «**Жидок** на прозвище Йонас Туртельтауб, почувши той викрик і побачивши

надскакую чого ворога, знітився і скулився, як слимак у своїй халабудці, і перестав писати» [12, т. 15, с. 88]; «Валько змазав власною рукою часть свого письма і втиснув **жидкові** крейду в руку. **Жидок** почав писати своїм звичаєм, узадгузь» [12, т. 15, с. 89]; «*Староміський розповів свою пригоду з **жидком** в Дрогобичі*» [12, т. 18, с. 19]. Зафіксовано також назву *жидок* зі стилістично зниженою експресією, про що свідчить навіть мінімальний контекст: «**Жидок** дивився на ту кров з якоюсь **демонською радістю**, і знов на його лиці заграв **ідіотичний усміх**» [12, т. 21, с. 175]; «*А тут ні з сього, ні з того якийсь **дрантивий жидок** купує все нараз!*» [12, т. 18, с. 16].

Як зазначено вище, у художньому тексті всі функції літературно-художніх етнонімів взаємопов'язані й нерідко доповнюють одна одну. Наприклад: «Жидова собі тепер проходжується. Біс би вам голови поскручував! Руки, песі сини, позакладали на черева, повбиралися та й си походжують помежи ямами, дивляться, як ся мир християнський мучить та мордує, на них роблячи! Ех, правдо, правдо, де ти на світочку діваєся? Ци ти припадком таки в тих нехристів у кишені сидиш?» [12, т. 14, с. 292]. Етнонім *жидова*, безумовно, виконує номінативну функцію, оскільки іменує за національністю. Окрім того, у цьому уривку яскраво виражена емотивна функція (семантика лексеми *жидова* має стилістично знижений відтінок + контекст із лайкою (нехристи (у словнику подано з ремаркою «лайливе»), песі сини) та прокльоном («Біс би вам голови поскручував!)). Диференційна функція проявляється через опозицію «свій – чужий» стосовно віросповідання: *жидова*, нехристи («той, хто не належить до християн» [8, т. 5, с. 402]) – мир християнський. І нарешті, конотативна функція – це створення алюзійного ланцюжка: *жидова* – контекстуальний синонім нехристи («лайл. Про жорстоку, несправедливу людину» [8, т. 5, с. 402]) – а значить, мучителі, які мордують народ християнський.

Найчастіше у творах І. Франка натрапляємо на номінації *жид*, *жидюга*, *жидова*, *жидисько*, *жидик*, *жидок*, *жидівка*, а також поширені номінації синтагматичного структурного типу, що вказують на вік (*старий жид*, *стара жидівка*, *старий жид Мошко*, *менший жидок*), зовнішність (*чорноголовий жидок*, *мізерний обідраний жидок*, *чорноголовий жидик*, *рудий зизуватий жидик*), внутрішні особливості (*хитрий жид*, *жид з головою*, *тихий жид*, *хитрий жидюга*), ставлення номінатора до номінанта (*проклятий жид*, *бідний жидок*, *дрантивий жидок*, *ненависний жидюга*) та ін. Своєрідними текстуальними синонімами до цих апелятивних номінацій є назви з пейоративним забарвленням *поганин*, *нехрист*, які вказують на інше віросповідання номінованих осіб, а також контекстуальний синонім *жидівська личина* з лайливим відтінком («*Та бреше він, жидівська личина!* – з насмішкою сказав Едмунд, наблизившись» [12, т. 18, с. 173]).

Зафіксовано також кілька етнонімів прикладкового типу, які у творах І. Франка виконують або функцію додаткової інформації (переважно прикладка містить вказівку на рід занять чи професію), або функцію негативно-оцінної характеристики. Вказівку на рід занять мають прикладки у номінаціях *підприємці-жиди*, *жид-арендар*, *жид-купець*, *жид-гендляр*, *жид-балагула* (балагула – «візник на дорожньому возі» [8, т. 1, с. 93]), а негативно-оцінну характеристику – прикладки в номінаціях *пархи-жиди*, *собака-жид*.

Отже, літературно-художній етнонім – це назва будь-якої етнічної групи, народу, національності, племені в художньому творі, яка виконує номінативну, ідентифікаційно-диференційну, емотивно-апелятивну, конотативну, характеристичну, алюзійну та текстотвірну функції. У малій прозі І. Франка всі ці функції є взаємозумовленими й доповнюють одна одну. Кожен етнонім обов'язково виконує номінативну та ідентифікаційно-диференційну функції, на які нерідко нашаровуються емотивна та конотативна. Для позначення деяких етносів письменник вживає цілі синонімні ряди, що складаються із загальномовних, стилістичних та контекстуальних синонімів. В авторському мовленні літературно-художні етноніми здебільшого позбавлені яскраво виражених конотацій, проте в мовленні персонажів залежно від ситуації етнонімів можуть конотувати. Загалом мала проза І. Франка багата на літературно-художні етноніми, а тому потребує ще подальших мовознавчих студій, зокрема аналізу назв етнографічних груп (наприклад, бойки, гуцули та ін.), племен тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучко Д. Словник української ономастичної термінології / [укл. Д. Бучко, Н. Ткачова]. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
2. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / [редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко]. – К.: Наукова думка, 1985.
3. Карпенко Ю. О. Етнонім / Ю. О. Карпенко // Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К.: Укр. енцикл. ім. М. Бажана, 2000. – 752 с.
4. Масюк Ж. Ю. Особливості семантики етнонімною групи «свої» у творчості Й. Г. Струцюка про Холмщину / Ж. Ю. Масюк // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Філологічні науки. – 2013. – Кн. 4. – С. 219–224.
5. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
6. Святюк Ю. В. Семантика та функціонування етнономінацій у сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю. В. Святюк. – Донецьк, 2005. – 20 с.
7. Словарь української мови / [упоряд. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко]. – К., 1907–1909. – Т. 1–4.
8. Словник української мови: в 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
9. Словотвір сучасної української літературної мови / [за ред. М. А. Жовтобрюха]. – К.: Наукова думка, 1979. – 407 с.
10. Стрижак О. С. Етнонімія Птолемеєвої Сарматії: У пошуках Русі / О. С. Стрижак. – К.: Наукова думка, 1991. – 224 с.
11. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 367 с.
12. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко / [редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1976–1986. – Т. 14–22.
13. Франко І. Мої Знайомі жиди / І. Франко // Франко І. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібр. тв. у 50 т. / [упор. З. Т. Франко, М. Г. Василенко]. – Львів: Каменяр, 2001. – С. 335–347.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2014 р.

УДК 811.161.2'244:347.973(477.83/.86)''18/191''

Богдан Сокіл

(Львівський національний університет ім. І. Франка)

РУСЬКА (УКРАЇНСЬКА) МОВА

В ЦІСАРСЬКО-КОРОЛІВСЬКОМУ ГАЛИЦЬКОМУ СУДІ

Подано окремі закони, згідно з якими руська мова була визнана австрійським урядом урядовою в школах, судах та урядах східної частини Галичини. Показано спробу поляків відмінити розпорядження центрального уряду. Проаналізовано причини, через які руська мова не була визнана урядовою на галицьких землях.

Ключові слова: закони, розпорядження, урядова мова, крайова мова, рідна мова, подання руською мовою.

Богдан Сокіл. РУССКИЙ (УКРАИНСКИЙ) ЯЗЫК В ЦИСАРСКО-КОРОЛЕВСКОМ. ГАЛИЦКОМ СУДЕ

Подано отдельные законы, согласно которым русский язык был признан австрийским правительством правительственным в школах, судах и правительствах восточной части Галиции. Показано попытку поляков отменить распоряжение центрального правительства.